

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 7

Рівне – 2016

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 7

Засновано у 2013 році

Рівне – 2016

**Ministry of Education and Science of Ukraine
Rivne State University of the Humanities**

**PSYCHOLOGY:
REALITY AND PERSPECTIVES**

Compilation of scientific papers

Issue 7

Founded in 2013

Rivne – 2016

ISSN 2518-7503
УДК 159.9+316.6
П 86

Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 7 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова; ред. кол. : Р. В. Павелків, В. І. Безлюдна, Н. В. Корчакова. – Рівне : РДГУ, 2016. – 249 с.

Збірник наукових праць «Психологія: реальність і перспективи» включено до Переліку наукових фахових видань України з психології
(на підставі Рішення Атестаційної колегії МОН України від 29 вересня 2016 р.
та Наказу Міністерства освіти і науки України від 07.10.2016 р., № 1222)

Свідectво про державну реєстрацію: Серія КВ № 18713-7513 Р

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології. Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Заступник головного редактора:

Безлюдна Валентина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Відповідальний секретар:

Корчакова Наталія Вікторівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ:

Максименко Сергій Дмитрович – академік-секретар відділення психології, вікової фізіології дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології імені Г. С. Костюка.

Левовицький Тадеуш – доктор гуманістичних наук, професор відділення педагогіки і психології професійно-технічної освіти, ректор Вищої педагогічної школи, м. Варшава (Республіка Польща).

Ягієло Ярослав – доктор хабілітований, професор Академії імені Яна Длугоша, м Ченстохова (Республіка Польща).

Шугаєва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія».

Перспективи подальших досліджень проблеми ми вбачаємо у створенні психологічної моделі іміджу психолога та розробці програмою по формуванню готовності майбутніх психологів до побудови та розвитку їх позитивного професійного іміджу ще в умовах вузівського навчання.

Список використаних джерел

1. Зейгарник Б.В. Теория личности К. Левина / Б.В. Зейгарник. – М.: МГУ, 1981. – 118 с.
2. Калюжный А.А. Психология формирования имиджа учителя / А.А. Калюжный. – М.: ВЛАДОС, 2004. – 222 с.
3. Крейн У. Теории развития. Секреты формирования личности / У. Крейн – [5-е междунар. изд., испр. и доп.]. – СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. – 512с.
4. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы и эмоции / А.Н. Леонтьев – М. Изд-во Московского ун-та, 1971. – 40 с.
5. Панасюк А.Ю. Формирование имиджа: Стратегия, психотехники, психотехнологии / А.Ю. Панасюк. – М.: Омега-Л, 2007. – 266 с.
6. Почепцов Г.Г. Имиджелогия / Г.Г. Почепцов. – Изд-во: Рефи-бук; Веклер, 2000. – 766 с.
7. Столяренко О.Б. Психология личности. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 280 с.
8. Шепель В.М. Как нравятся людям / В.М. Шепель. – М.: Народное образование, 2002. – 576 с.

References

1. Zejgarnik B.V. Teorija lichnosti K. Levina / B.V. Zejgarnik. – M.: MGU, 1981. – 118 s.
2. Kaljuzhnyj A.A. Psihologija formirovanija imidzha uchitelja / A.A. Kaljuzhnyj. – M.: VLADOS, 2004. – 222 s.
3. Krejn U. Teorii razvitija. Sekrety formirovanija lichnosti / U. Krejn – [5-e mezhdunar. izd., ispr. i dop.]. – SPb.: prajm-EVROZNAK, 2002. – 512s.
4. Leont'ev A.N. Potrebnosti, motivy i jemocii / A.N. Leont'ev – M. Izd-vo Moskovskogo un-ta, 1971. – 40 s.
5. Panasjuk A.Ju. Formirovanie imidzha: Strategija, psihotehniki, psihotehnologii / A.Ju. Panasjuk. – M.: Omega-L, 2007. – 266 s.
6. Pohepcov G.G. Imidzhelogija / G.G. Pohepcov. – Izd-vo: Refi-buk; Vekler, 2000. – 766 s.
7. Stoljarenko O.B. Psihologija osobystosti. Navch. posib. – K.: Centr uchbovoi' literatury, 2012. – 280 s.
8. Shepel' V.M. Kak nraivit'sja ljudjam / V.M. Shepel'. – M.: Narodnoe obrazovanie, 2002. – 576 s.

Резюме. Стаття посвящена проблеме становления профессионального имиджа психолога. Подчеркивается, что эффективность этого процесс зависит от готовности личности к созданию такого образа. Акцентируется внимание на целесообразности формирования такой готовности еще этапе обучения в высшей школе. Ведущая роль в процессах создания имиджа отводится мотивации. С помощью опроса определены доминирующие мотивы имиджесозидательной деятельности студентов. Первенство отдано мотивам самовыражения и коммуникативным мотивам.

Ключевые слова: психолог, профессиональный имидж, студенты, мотивация, мотивы самовыражения, коммуникативные мотивы.

Summary. In this article professional image is considered as a quality characteristic of personality which promotes his/her inner concepts, personal qualities, life competency, professional knowledge and professionalism manifestation through such outer expression as appearance, behavior, communication features, ability to organize life space. It is noted that positive professional psychologist's image acts as an indicator of qualitative specialist's realization. It is accented that it depends first of all on personality readiness for creating such an image. Advisability of forming that kind of readiness at the stage of studying in higher educational establishment is emphasized. It is denoted that difference of psychologist's image in the area of psychology from specialist's image of other occupations consists in necessity of efficient teaching organizing which will consist not only of integration and realization of professional activity but also of active transformation of inner world of prospective psychologist. The most important features of positive psychologist's image were refined on the basis of conducted research. Motivation plays a key role in this. The dominant motifs of students on image formation were excreted with the help of survey. Preference students to create the future of professional image motives were given expression and communicative motives.

Key words: psychologist, image, professional image, students, motivation, self expression motives, communicative motives.

УДК [159.922.7:159.923.32]:159.953.5

О.П. ОСИПЧУК

ОСОБЛИВОСТІ РОЗУМІННЯ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ МОРАЛЬНИХ КАТЕГОРІЙ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

У статті вивчається проблема морального виховання молодших школярів та розглядається її сутність. Обґрунтовано методи, форми і прийоми морального виховання молодших школярів у навчально-виховній

діяльності. Зазначено, що основою морального виховання є культурні норми і цінності суспільства, багато з яких є універсальними людськими цінностями. Вивчено особливості розуміння молодшими школярами моральних категорій, а також можливості учнів початкових класів до засвоєння моральних понять на різних вікових етапах. Обґрунтовано значення морального виховання у становленні особистості дитини молодшого шкільного віку.

Ключові слова: мораль, загальнолюдські цінності, етичні знання, навчальна діяльність, молодші школяри, виховання.

Постановка проблеми. Серед актуальних проблем, що стоять перед сучасною педагогічною наукою, одна із найважливіших – належить розробці ефективних форм і методів виховання культури поведінки молодших школярів, підготовці їх до повноцінного життя у суспільстві. З огляду на це, школі потрібен педагогічно інструментований процес особистісно орієнтованого виховання, побудований на тісному зв'язку знань, почуттів, поведінки. У модель виховання культури поведінки входять концепції морального виховання, особистісно орієнтованого підходу до виховання, системного підходу до виховання та розвитку молодшого школяра у діяльності. Питання морального розвитку, виховання, вдосконалення людини хвилювали суспільство завжди і у всі часи. Особливо зараз, коли все частіше можна зустріти жорстокість і насильство, проблема морального виховання стає все більш актуальною. Недоліки і прорахунки морального виховання обумовлені актуальними життєвими протиріччями. Частина школярів вражена соціальним інфантізмом, скептицизмом, небажанням брати активну участь в громадських справах, відвертими утриманськими настроями. Хто як не вчитель, який має можливість впливу на виховання дитини повинен приділити цій проблемі найважливішу роль в своїй діяльності. Саме тому школа, а зокрема вчитель, вирішуючи завдання виховання, повинен спертися на розумне, і моральне в людині, допомогти кожному вихованцю визначити ціннісні основи власної життєдіяльності.

Наше суспільство потребує підготовки широко освічених, високо моральних людей, що володіють не тільки знаннями, а й прекрасними рисами особистості. У сучасному світі маленька людина живе і розвивається, оточена безліччю різноманітних джерел сильного впливу на неї як позитивного, так і негативного характеру, які щодня обрушуються на незміцнілий інтелект і почуття дитини, на ще тільки формуючу сферу моральності [3]. Само по собі освіта не гарантує високого рівня моральної вихованості, бо вихованість – це якість особистості, що б в повсякденній поведінці людини її ставлення до інших людей на основі поваги і доброзичливості до кожної людини.

Аналіз сучасних досліджень. Досліджувана нами проблема знайшла відображення у фундаментальних роботах А.М. Архангельського, Н.М. Болдирева, Н.К. Крупської, А.С. Макаренка, І.Ф. Харламова та ін., в яких виявляється сутність основних понять теорії морального виховання, вказуються способи подальшого розвитку принципів, змісту, форм, методів морального виховання.

Важливими характеристиками морального розвитку особистості є: моральні мотиви, настанови і стосунки, які проявляються у вчинках та поведінці особистості (М.Й. Боришевський, Є.В. Суботський, І.С. Мар'єнко, Т.Н. Овчиннікова та ін.), вольові якості особистості (К.М. Вентцель, В.К. Демиденко, І.С. Мар'єнко та ін.), адекватність власних дій і вчинків (І.Д. Бех, Л.А. Висотіна, Б.Д. Прийман та ін.), адекватна оцінка моральних дій оточуючих людей, моральних ідеалів (О.І. Пенькова, В.О. Сухомлинський, С.Г. Якобсон та ін.), етичні знання і способи їх реалізації у соціальній поведінці (М.І. Болдирев, Г.Є. Залеський, Н.А. Побірченко та ін.), почуття та емоції учнів (В.Г. Лавренко, Г.І. Морева, Л.С. Сапожнікова та ін.), самооцінка вихованця (Г.А. Горська, С.Г. Якобсон та ін.).

Мета статті. Вивчити особливості розуміння молодшими школярами моральних категорій у навчально-виховному процесі.

Результати теоретичного дослідження. В історії розвитку людського суспільства змінювався підхід до розгляду моральних цінностей. Кожен історичний період характеризується новим етапом у розвитку моралі. Школа є основною ланкою в системі виховання підростаючого покоління. На кожному етапі навчання дитини домінує своя сторона виховання. У вихованні молодших школярів, вважає Ю.К. Бабанський такою стороною буде моральне виховання: діти опановують простими нормами моральності, навчаються дотримуватися їх в різних ситуаціях. Навчальний процес тісно пов'язаний з моральним вихованням. В умовах сучасної школи, коли зміст освіти збільшився в обсязі й ускладнився за своєю внутрішньою структурою, в моральному вихованні зростає роль навчального процесу. Змістовна сторона моральних понять обумовлена науковими знаннями, які учні отримують, вивчаючи навчальні предмети. Самі моральні знання мають не менше значення для загального розвитку школярів, ніж знання з конкретних навчальних предметів [5].

Н.І. Болдирев відзначає, що специфічною особливістю морального виховання є те, що його не можна відокремити в якийсь спеціальний виховний процес. Формування моральності відбувається в процесі все багатогранної діяльності дітей (іграх, навчанні), в тих різноманітних відносинах, в які вони вступають в різних ситуаціях зі своїми однолітками та дорослими. Проте, моральне виховання є цілеспрямованим процесом, який передбачає певну систему змісту, форм, методів і прийомів педагогічних дій. У формуванні особистості молодшого школяра, з точки зору С.Л. Рубінштейна, особливе місце займає питання розвитку моральних якостей, що складають основу поведінки. У цьому віці дитина не тільки пізнає сутність моральних категорій, а й вчиться оцінювати їх знання у вчинках і діях навколишніх, власних вчинках. Процес виховання в школі будується на принципі єдності свідомості і діяльності, виходячи з якого формування та розвиток стійких

властивостей особистості можливо при її активній участі в діяльності. Навчальна діяльність, будучи в молодшому шкільному віці провідною, забезпечує засвоєння знань у певній системі, створює можливості для оволодіння учнями прийомами, способами вирішення різних розумових і моральних завдань [1]. Вчителю належить пріоритетна роль у вихованні і навчанні школярів, в підготовці їх до життя і суспільної праці. Вчитель завжди є для учнів прикладом моральності і відданого ставлення до праці. Проблеми моральності школярів на сьогоднішньому етапі розвитку суспільства особливо актуальні. Специфічною особливістю процесу морального виховання слід вважати те, що він тривалий і безперервний, а результати його відстрочені в часі.

На моральне формування особистості впливають багато соціальних умов і біологічних факторів, але вирішальну роль в цьому процесі відіграють педагогічні, як найбільш керовані, створені задля вироблення певного роду відносин. Одне із завдань виховання – правильно організувати діяльність дитини. У діяльності формуються моральні якості, а виникаючі відносини можуть впливати на зміну цілей і мотивів діяльності, що в свою чергу впливає на засвоєння моральних норм і цінностей. Діяльність людини виступає і як критерій її морального розвитку. Розвиток моральної свідомості дитини відбувається через сприйняття і усвідомлення змісту впливів, які надходять і від батьків і педагогів, оточуючих людей через переробку цих у зв'язку з моральним досвідом індивіда, його поглядами і ціннісними орієнтаціями. У свідомості дитини зовнішній вплив набуває індивідуальне значення, таким чином, формує суб'єктивне ставлення до нього. У зв'язку з цим, формуються мотиви поведінки, прийняття рішення і моральний вибір дитиною власних вчинків. Спрямованість шкільного виховання і реальні вчинки дітей можуть бути неадекватними, але сенс виховання полягає в тому, щоб досягти відповідності між вимогами належної поведінки і внутрішньої готовності до цього. Необхідна ланка в процесі морального виховання – моральне просвітництво, мета якого – повідомити дитині сукупність знань про моральні принципи і норми суспільства, якими він повинен оволодіти. Усвідомлення і переживання моральних принципів і норм прямо пов'язане з усвідомленням зразків моральної поведінки і сприяє формуванню моральних оцінок і вчинків. Велика частина дітей приходить в перший клас з дитячого садка, де отримують достатній запас моральних уявлень і звичок. Діти мають широке коло уявлень про хороші і погані вчинки, навички ввічливого ставлення до оточуючих. Прагнення дітей стати школярами є хорошим стимулом для морального виховання. З приходом дітей у школу коло їх спілкування і обов'язків розширюється. Головним для дітей, як уже було сказано, стає навчання. Крім того в школі вони повинні навчитися будувати моральні відносини з товаришами по класу і з вчителем. Усвідомлення важливості, необхідності нових обов'язків і справ зумовлює готовність дитини виконувати нові вимоги дорослих: сумлінно готувати шкільні завдання, старанно оволодівати знаннями, активно брати участь в житті класу [6].

Вчені в галузі педагогіки виявили, що в різні вікові періоди існують неоднакові можливості для морального виховання. Працюючи над проблемами моральної вихованості молодших школярів, треба враховувати їх вікові та психологічні особливості:

1) Схильність до гри. В умовах ігрових відносин дитина добровільно освоює нормативну поведінку. В іграх, більш ніж де-небудь, потрібно вимагати від дитини вміння дотримуватися правил. Якщо дитина не підкориться думці більшості, то їй доведеться вислухати багато неприємних слів, а може, і вийти з гри. Так дитина вчиться зважати на інших, отримує уроки справедливості, чесності, правдивості. Гра вимагає від її учасників вміння діяти за правилами. “Яка дитина в грі, такою багато в чому вона буде і в роботі, коли виросте” – говорив А.С. Макаренко.

2) Неможливість довго займатися монотонною діяльністю. Як стверджують психологи, діти 6-7-річного віку не можуть утримувати свою увагу на одному якомусь предметі більш 7-10 хвилин. Далі діти починають відволікатися, перемикають свою увагу на інші предмети, тому необхідно часто змінювати види діяльності під час занять.

3) Недостатня чіткість моральних уявлень в зв'язку з не великим досвідом.

4) Чи може існувати протиріччя між знанням, як потрібно, і практичним застосуванням (це стосується етикету, правил хорошого тону, спілкування). Не завжди знання моральних норм і правил поведінки відповідає реальним діям дитини. Особливо часто це трапляється в ситуаціях, де відбувається розбіжність етичних норм і особистих бажань дитини.

5) Нерівномірність застосування чемного спілкування з дорослими і однолітками (в побуті і вдома, в школі і на вулиці).

Психологи встановили, що молодший шкільний вік характеризується також підвищеною сприйнятливостю до засвоєння моральних правил і норм. Стрижнем виховання, визначальним моральний розвиток особистості в молодшому шкільному віці, є формування гуманістичного ставлення і взаємини дітей, опора на почуття, емоційну чуйність [2]. Ж. Піаже встановлено, що в період 5-12 років уявлення дитини про моральність змінюється від морального реалізму до моральному релятивізму. Моральний реалізм, в розумінні Піаже, – це тверде, непохитне і однозначне розуміння добра і зла, що розділяє все існуюче тільки на дві категорії – добре і зло. Моральний релятивізм, що виявляється у дітей приблизно з 11 років, заснований на переконанні, що кожна людина має право на справедливе і шанобливе ставлення до себе. У період морального реалізму діти судять про дії людей по їх наслідках, а не по намірам. Для них будь-який вчинок, який призвів до негативного результату, є поганим незалежно від того, здійснений він випадково або має намір, з поганих або хороших спонукань. Однак при явних негативних наслідках вчинків вони здатні певною мірою брати до уваги наміри людини, даючи моральну оцінку їх діям.

Важливу роль в моральному розвитку дитини відіграє емпатія – здатність людини емоційно відгукуватися на переживання іншого. Емпатія як властивість особистості виступає мотивом різних форм поведінки. Співчуття – стійка властивість, вона спонукає людину до альтруїстичної поведінки, так як в її основі лежить моральна потреба в благополуччі інших людей, на її основі формується уявлення про цінності іншого [5]. З віком здатність дитини переживати за іншого розвивається і переключається з реакції на фізичний збиток людини на реакцію на її почуття і далі – на реакцію на життєву ситуацію в цілому. У молодшому шкільному віці поряд з розвиваючим почуттям «Я» у дитини складається уявлення про «Я» інших людей, відмінному від власного. У цей період важливо навчити дитину враховувати інтереси інших, їх потреби, представлені у переживаннях. Для розвитку емпатії дуже важливо враховувати, що в цьому віці дитина особливо сприйнятлива до впливів дорослого. Але для цього потрібно, щоб сам вчитель був емоційно чуйний на переживання дитини, вмів вчасно прийти їй на допомогу. Через емпатію при перевихованні дитини можливе формування мимовільної моральної мотивації. Якщо дитина робить моральний вчинок з потреби в самоствердженні, то її все одно необхідно похвалити. Бачачи радість людини, якій допомогла, вона переживає задоволення. В результаті повторення таких ситуацій станеться зсув мотиву: дитина буде прагнути задовольнити потреби інших людей заради їх благополуччя [7].

Моральний розвиток молодших школярів відрізняється помітною своєрідністю. В їх моральній свідомості переважають імперативні (наказові) елементи, що обумовлюються вказівками, порадами і вимогами вчителя. Воно фактично функціонує у формі цих вимог, причому при оцінці поведінки діти виходять, головним чином, з того, що не треба робити. Саме тому вони помічають найменші відхилення від встановлених норм поведінки і негайно прагнуть доповісти про них вчителю. З цим же пов'язана і інша риса. Гостро реагуючи на недоліки в поведінці своїх товаришів, діти часто не помічають власних недоліків і некритично ставляться до себе. Самосвідомість і самоаналіз у молодших школярів знаходяться на низькому рівні, і їх розвиток вимагає від вчителів уваги та спеціальної педагогічної роботи. Вчинки дітей найчастіше носять наслідувальний характер або викликаються імпульсивними виникаючими внутрішніми мотивами. Це потрібно враховувати в процесі виховання. Дуже важливо, зокрема, розвивати моральну свідомість дітей і збагачувати їх яскравими моральними уявленнями з різних питань поведінки.

У моральному вихованні молодших школярів слід враховувати, що діти починають активно, самостійно розбиратися в різних життєвих ситуаціях, але при цьому їх оцінка подій, вчинків часто носить ситуативний характер. Прагнення самим у всьому розібратися підтримується вчителем, він допомагає дітям у виборі правильної моральної оцінки [6]. Основою виховання, що визначає моральний розвиток, є формування гуманістичних відносин дітей, не залежно від змісту, методів, форм виховної роботи. Процес виховання, спрямований на розвиток всіх дітей, повинен бути побудований так, щоб забезпечити оптимальний розвиток кожної дитини, виходячи з її індивідуальності. Знання моральних норм є передумовою моральної поведінки, але одних знань мало. Критерієм морального виховання можуть бути тільки реальні вчинки дітей, їх спонукальні мотиви. Бажання, готовність і здатність свідомо дотримуватися норм моралі можуть бути виховані тільки в моральних вчинках. Безпосередній вплив на придбання моральних цінностей лежить на вчителів. Результат цього процесу залежить від того, як педагог підносить його дитині.

Моральне виховання є основою всіх основ, в залежності від того, що вклав педагог в душу дитини в цьому віці, буде залежати, що зведе він сам в подальшому, як буде будувати свої відносини з оточуючими. Включаючись в навчальну діяльність, молодші школярі вчать діяти цілеспрямовано і при виконанні навчальних завдань, і при визначенні способів своєї поведінки. Їх дії набувають усвідомлений характер [5]. У молодших класах часто використовують розповіді на етичну тему. Це яскравий емоційний виклад конкретних фактів і подій, що мають моральний зміст. Впливаючи на почуття, розповідь допомагає вихованцям зрозуміти і засвоїти зміст моральних оцінок і норм поведінки.

У розповідях на етичну тему є кілька функцій:

1. служити джерелом знань,
2. збагачувати моральний досвід особистості досвідом інших людей,
3. служити способом використання позитивного прикладу у вихованні.

Розповідь повинна відповідати соціальному досвіду школярів. У молодших класах він короткий, емоційний, доступний, відповідає переживанням дітей. Розповідь супроводжується ілюстраціями, якими можуть стати твори живопису, художні фотографії, вироби народних умільців. Підсилює його сприйняття добре підібране музичне супроводження. Обстановка має велике значення для сприйняття етичної розповіді. Емоційний вплив навколишнього оточення має відповідати задуму і змісту розповіді. Розповідь обов'язково повина переживатися слухачами. Потрібно подбати, щоб враження від неї зберігалися як можна довше [1].

Роз'яснення – метод емоційно-словесного впливу на вихованців. Важлива риса, яка відрізняє роз'яснення від пояснення і розповіді, – орієнтованість впливу на дану групу або окрему особистість. Для молодших школярів застосовуються елементарні прийоми і засоби роз'яснення: “Вступати потрібно так”, “Всі так роблять” і т.п.

У роботі з учнями різних вікових груп широко застосовується етична бесіда. У педагогічній літературі вона розглядається і як метод залучення учнів для обговорення, аналізу вчинків і вироблення моральних оцінок, і як форма роз'яснення школярам принципів моральності і їх осмислення, і як засіб формування системи моральних уявлень і понять, які в свою чергу виступають в якості основи для формування моральних поглядів і переконань. Не можна допускати, щоб етична бесіда розвивалася по заздалегідь складеному сценарію з

заучування готових або підказаних дорослими відповідей. Потрібно вчити дітей з повагою ставитися до думок інших, терпляче й аргументовано виробляти правильну точку зору. Не можна допускати також, щоб бесіда перетворювалася в лекцію. Матеріал для бесіди повинен бути близький емоційному досвіду вихованців. В ході бесіди важливо виявити і з'ясувати всі точки зору. Правильне керівництво етичною бесідою полягає в тому, щоб допомогти вихованцям самостійно прийти до правильного висновку.

У початковій школі етична бесіда має просту структуру. Тут кращий індуктивний шлях: від аналізу конкретних фактів, їх оцінки до узагальнення і самостійного виведення. Молодші школярі наслідують тим, хто надає на них найбільш сильне враження. Згідно з даними психологів, незмінну симпатію молодших школярів викликають люди сміливі, вольові, спритні, що володіють великою фізичною силою, стрункою фігурою, приємною манерою спілкуватися, правильними рисами обличчя. При виборі моральних прикладів, враховуючи ці закономірності сприйняття особистості, слід домагатися того, щоб носії добрих початків були приємні і симпатичні, а носії пороків викликали неприязнь.

Висновки. Моральне виховання – безперервний процес, він починається з народження людини і продовжується все життя, і спрямований на оволодіння людьми правилами і нормами поведінки. На перший погляд може здатися, що не можна позначити якісь періоди в цьому єдиному безупинному процесі. І, тим не менш, це можливо і доцільно. Педагогіка зафіксувала, що в різні вікові періоди існують неоднакові можливості для морального виховання. Дитина, підліток і юнак, наприклад, по різному ставляться до різних засобів виховання. Знання обліку досягнутого людиною в той чи інший період життя допомагає проектувати у вихованні його подальше зростання. Моральний розвиток дитини посідає чільне місце у формуванні всебічно розвиненої особистості, має великий вплив і на розумовий розвиток, і на трудову підготовку, і на фізичний розвиток і виховання естетичних почуттів і інтересів. Моральне виховання молодших школярів має стати одним з обов'язкових компонентів освітнього процесу. Школа для дитини – те адаптивне середовище, моральна атмосфера якої зумовить його ціннісні орієнтації. Тому важливо, щоб моральна виховна система взаємодіяла з усіма компонентами шкільного життя: уроком, зміною, позаурочною діяльністю, пронизувала все життя дитини моральним змістом. Саме тому школа, вирішуючи завдання виховання, повинна взяти за основу розумне і моральне в людині, допомогти кожному вихованцю визначити ціннісні основи власної життєдіяльності, знайти почуття відповідальності за збереження моральних основ суспільства.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно-орієнтовний підхід: теоретико-технологічні засади / І.Д. Бех – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
2. Вознюк Н.М. Етико-педагогічні основи формування особистості: навч. посіб. / Н.М. Вознюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 196 с.
3. Гумницький Г.Н. Нравственный поступок и его оценка / Г.Н. Гумницький – М., 1998. – 64 с.
4. Кравченко Н. Развитие моральных рис детей / Н. Кравченко // Психолог – 2009. — №22-23. – С. 18-26.
5. Нісімчук К. Технології виховання: морально-етичний аспект: Монографія / К. Нісімчук, А. Нісімчук // Інститут педагогічних технологій. – Луцьк : Твердиня, 2009. – 180 с.
6. Павелків Р.В. Развитие моральной свідомості та самосвідомості у дитячому віці. Монографія / Р.В. Павелків – Рівне: Волинські береги, 2004. – 248 с.
7. Савчин М.В. Психологічний аналіз проблеми моральної свідомості та самосвідомості особистості. Педагогіка і психологія професійної освіти / М.В. Савчин – 2005. № 4. – С. 115-131

References

1. Beh I.D. Vyhovannja osobystosti: U 2 kn. Kn. 1: Osobystisno-orijentovnyj pidhid: teoretyko-tehnologichni zasady / I.D. Beh – K.: Lybid', 2003. – 280 s.
2. Voznjuk N.M. Etyko-pedagogichni osnovy formuvannja osobystosti: navch. posib. / N.M. Voznjuk. – K.: Centr navchal'noi' literatury, 2005. – 196 s.
3. Gumnickij G.N. Nравstvennyj postupok i ego ocenka / G.N. Gumnickij – M., 1998. – 64 s.
4. Kravchenko N. Rozvytok moral'nyh rys ditej / N. Kravchenko // Psycholog – 2009. — №22-23. – S. 18-26.
5. Nisimchuk K. Tehnologii' vyhovannja: moral'no-etychnyj aspekt: Monografija / K. Nisimchuk, A. Nisimchuk // Instytut pedagogichnyh tehnologij. – Luc'k : Tverdynja, 2009. – 180 s.
6. Pavelkiv R.V. Rozvytok moral'noi' svidomosti ta samosvidomosti u dytjachomu vici. Monografija / R.V. Pavelkiv – Rivne: Volyns'ki oberegy, 2004. – 248 s.
7. Savchyn M.V. Psychologichnyj analiz problemy moral'noi' svidomosti ta samosvidomosti osobystosti. Pedagogika i psihologija profesijnoi' osvity / M.V. Savchyn – 2005. № 4. – S. 115-131

Резюме. В статті вивчається проблема нравственного воспитания младших школьников и рассматривается ее сущность. Обоснованы методы, формы и приемы нравственного воспитания младших школьников в учебно-воспитательной деятельности. Указано, что основой нравственного воспитания является культурные нормы и ценности общества, многие из которых являются универсальными человеческими ценностями. Изучены особенности понимания младшими школьниками нравственных категорий, а также возможности учащихся начальных классов к усвоению нравственных понятий на разных возрастных этапах.

Обосновано значення нравственного воспитания в становлении личности ребенка младшего школьного возраста.

Ключевые слова: мораль, общечеловеческие ценности, этические знания, учебная деятельность, младшие школьники, воспитани.

Summary. The article deals with the problem of elementary school students moral education and its essence. The methods, forms and approaches to elementary school students moral education in educational activity are grounded. It is noted that the basis of moral education is cultural norms and values of society, many of which are universal human values. The features of elementary school students understanding of moral categories are studied, as well as possibilities of elementary school students to assimilate moral concepts at different age stages. The importance of moral education in the development of the elementary school age child is established. The result of moral education is the emergence and confirmation of particular personality set of moral qualities. And the stronger these qualities are being formed, the higher is the evaluation of his morality by others.

Moral education of elementary school students is one of the essential components of the educational process. School for a child is an adaptive environment, the moral atmosphere of which will determine his value orientations. Therefore, it is important that moral educational system interacts with all components of school life such as lesson, break, extracurricular activities and that it pierces through the child's life with moral content.

Key words: ethics, human values, ethical knowledge, educational activities, elementary school students, education.

УДК 378+372.2+37.013.2

О.В. ПЕРЕПЕЛИЦЯ

ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСВІТЯН

Стаття присвячена проблемі формування індивідуального стилю професійної діяльності педагогічних працівників гуманітарних дисциплін; у статті конкретизовано сутність і структуру індивідуального стилю професійної діяльності, виокремлено підходи що до трактування поняття індивідуального стилю.

Ключові слова: стиль, індивідуальний стиль, професійна діяльність, структура індивідуального стилю, сутність.

Постановка проблеми. Важливою складовою освітньої системи України є художньо-естетична освіта. Саме вона сприяє відтворенню кадрового потенціалу культури України, забезпечує високу якість підготовки фахівців гуманітарного складу відповідно до сучасних вимог, робить свій внесок у розвиток культурної спадщини держави суспільства та поява нових можливостей для розкриття професійного потенціалу сучасного фахівця в галузі освіти. Основне завдання щодо навчання і виховання фахівців гуманітарного циклу виконують викладачі вищих навчальних закладів. Саме від них і, зокрема, від стилю їх педагогічної діяльності, залежить підвищення професіоналізму та компетентності фахівців. Стиль педагогічної діяльності викладача безпосередньо впливає на якість підготовки педагогічних працівників, а тому дослідження його формування у процесі становлення викладача на посаді є важливим педагогічним завданням.

Зважаючи на аналіз психолого-педагогічної літератури, слід зазначити, що проблема формування індивідуального стилю професійної діяльності містить декілька підходів щодо розуміння сутності, структури і функцій стилю діяльності людини в цілому. Теоретичне положення щодо дослідження стилю педагогічної діяльності вивчали Л.С. Виготський, О.М. Леонтьєв, П.Я. Гальперін, С.Л. Рубінштейн, Б.Г. Ананьєв, Є.А. Климов, В.С. Мерлін, Н.В. Кузьміна та ін. Слід зазначити, що особливості індивідуального стилю педагогічної діяльності є багатоаспектовими, а саме: формування стилю, його корекція, виокремлення рівнів розвитку (Є.А. Климов, А.К. Маркова, В.С. Мерлін, О.П. Саннікова та ін.); різні типи стилів та характеристики когнітивних стилів (Є.А. Голубєва, Є.П. Ільїн); стилі спілкування та управління (В.А. Кан-Калік, А.А. Реан); особливості стилю педагогічного спілкування (В.М. Галузьяк, В.В. Гаркуша, А.А. Коротаєв); співвідношення «внутрішнього» та «зовнішнього» у стилі (К.А. Абульханова-Славська, А.К. Маркова), стилі виховання, навчання, педагогічного керівництва (О.О. Бодальов, Н.В. Бордовська, А.К. Маркова, А.Я. Ніконова, Л.М. Фрідман та ін.). Індивідуальний стиль психологи та педагоги досліджують також у різних видах діяльності, зокрема трудовій та професійній (Є.А. Климов, В.А. Сластьонін), навчальній (О.А. Конопкін, Н.Ю. Посталюк), педагогічній (В.І. Загвязінський, В.А. Кан-Калік, Н.В. Кузьміна, А.К. Маркова) [1, 2, 5, 8].

Мета статті. Слід вказати, орієнтуючись на аналіз наукової літератури, що проблему формування стилю педагогічної діяльності педагогічних працівників досліджено недостатньо. Проблема формування індивідуального стилю педагогічної діяльності педагогічного працівника як складової характеристики його праці, що зумовлена педагогічно важливими якостями особистості та вимогами до освітнього процесу, на сьогодні ще не стала предметом спеціального дослідження.

Результати теоретичного дослідження. Ураховуючи практичний досвід педагогічної діяльності, необхідно зазначити, що в процесі становлення викладача, формування індивідуального стилю педагогічної діяльності є процесом досить складним і суперечливим. Суперечність полягає між: стилем діяльності викладача та стилем педагогічної діяльності. На думку дослідника Ж.В. Ковалів педагогічна діяльність – «специфічна

З М І С Т

<i>Передмова</i>	3
Павелків Р.В. Теоретичний аналіз концептуальних підходів дослідження проблеми рефлексії у філософській та психологічній науці.....	4
Андрушко Я.С., Михаць О.І. Особливості взаємозв'язку екзистенційних потенцій особистості військовослужбовців на основі кореляційного аналізу.....	10
Артемова О.І. Розвиток вербальної креативності студентів-психологів в процесі професійної підготовки.....	13
Бабак К.В. Психологічна служба ВНЗ як засіб психологічного супроводу професійного розвитку студентів.....	18
Бабій М.Ф. Генезис невербальних проявів обману у неповнолітніх.....	22
Безлюдная В.И. Психологическая коррекция отклонений в системе межличностного взаимодействия детей дошкольного возраста.....	25
Безушко С.А. Психологічний аналіз уявлень про самореалізацію сучасної молодої жінки:гендерний аспект.....	29
Білоус Р.М., Охріменко В.О. Психологічні особливості життєвої перспективи юнаків.....	33
Бойко-Бузиль Ю.Ю. До сутності категорії професійного становлення особистості.....	37
Большакова А.М. Об'єктивні та суб'єктивні показники особистісного потенціалу.....	40
Борисова А.О. Соціальні аксіоми у структурі картини світу студентів-іноземців.....	43
Бужинська С.М., Кондрацька Л.В. Вплив позитивного мислення на збереження психологічного здоров'я майбутніх педагогів.....	47
Главінська О.Д. Сучасні аспекти психології становлення особистісної суверенності.....	51
Демчук О.О. Автентичність як невід'ємна якість майбутнього психолога.....	55
Демянюк О.Б. Уявлення про сім'ю як компонент образу світу особистості.....	57
Дергач М.А. Співзалежні любовні стосунки в старшому юнацькому віці.....	60
Дмитріюк Н.С. Ефект батьківської депривації як негативний чинник психічного розвитку дітей раннього віку.....	65
Дуркалевич І.В. Специфіка віртуального спілкування у заробітчанських сім'ях.....	69
Івашкевич Е.Е. Психологічні особливості здійснення фахівцем синхронного перекладу.....	74
Івашкевич Е.З. Аспекти соціального інтелекту педагога.....	77
Івашкевич І.В. Специфіка професійної діяльності юриста та структура його професійної компетентності.....	81
Іщук О.В. Імплементация ідей організаційної психології на сучасних підприємствах.....	85
Колупасва Т.Є. Готовність майбутнього вчителя початкових класів до застосування сучасних педагогічних технологій як наукова проблема.....	90
Компанович М.С. Психосоматичний підхід у трактуванні серцево-судинних захворювань у підлітковому віці.....	93
Корчакова Н.В. Розвиток емпатійної моралі в українських підлітків.....	98
Коць М.О., Онопченко І.В. Психологічні особливості прояву інтернет-адикцій у студентському середовищі.....	105
Крижановська З.Ю., Сичак О.О. Самореалізація особистості після виходу на пенсію, як спосіб її самовиповнення.....	109
Крюкова Л.В. Особливості взаємозв'язку емоційної сфери та процесів адаптації у першокласників.....	112
Кулаков Р.С. Психологічні особливості становлення та розвитку професійних інтересів та професійної спрямованості старшокласників.....	116
Кулакова Л.М. Особливості розвитку самосвідомості молодшого школяра в умовах навчальної діяльності.....	120
Курячий С.В. Динаміка рівня психофізичної підготовленості студентів.....	124
Лосик Г.В. Информационные технологии и их влияние на психологическое здоровье человека в онтогенезе.....	127
Луцик Г.О. Загальні підходи до розуміння девіантної поведінки підлітків в контексті підготовки майбутніх психологів у ВНЗ.....	133
Лящ О.П. Юнацький вік як фактор розвитку емоційного інтелекту.....	137
Маланьїна Т.М. Співвідношення когнітивного інсайту та Я-відмежування.....	141
Маліновська Н.В. Навчально-мовленнєва діяльність старших дошкільників: мотиваційний компонент.....	145
Мухалчук Н.О., Ivashkevych E.E. Psycholinguistic characteristics of visual narrative discourse.....	149
Нестерук-Володимирець О.В. Результати психодіагностичного дослідження мотиваційного та творчого компонентів внутрішньо-особистісного шару комунікативної культури старшокласника.....	152
Новік Л.О. Мотиваційні аспекти формування позитивного професійного іміджу у студентів-психологів.....	156
Осипчук О.П. Особливості розуміння молодшими школярами моральних категорій у навчально-виховному процесі.....	159
Перепелиця О.В. Формування індивідуального стилю педагогічної діяльності освітян.....	164
Піонтковська Д.В. Розвиток національних цінностей особистості як умова становлення національної ідентичності студентської молоді.....	168
Помилуйко В.Ю. Розвиток ключових компетентностей особистості у різних стадіях дорослості.....	172
Рибак В.А. Особливості процесу соціально психологічної адаптації першокурсників з особливими потребами.....	176

Романюк В.Л., Пилипака Ю.І. Реактивність та психічне здоров'я особистості.....	180
Рудь Г.В. Особливості саморефлексії тілесного потенціалу у юнацькому віці	185
Савенко Д.О. Структурна організація самосвідомості матері.....	190
Савуляк В.О. Релігійний досвід особистості як чинник розвитку її духовності.....	193
Северин А.В. Перцептивныя действия подростков и способы их коррекции на основе восстановления звеньев модели перцептивного действия с предметом вариативной формы	197
Співак Д.В. Психологічний аналіз досліджень розвитку професійного образу «Я» у майбутніх фахівців допомагаючих професій.....	204
Співак Л.М. Вікова динаміка національної саморефлексії юнацтва за показником «рідна мова»	208
Ставицька О.Г. Прояви булінгу в сучасній школі.....	211
Ставицький Г.А. Роль іноземної мови за професійним спрямуванням у фаховій підготовці студентів.....	214
Хомич І.С. Моральні уявлення молодших школярів.....	218
Хупавцева Н.О. Вплив стресу на організм людини та шляхи його подолання	222
Шестопап І.А. Особливості особистісного розвитку жінок зрілого віку у руслі професійної самореалізації.....	225
Шпак М.М. Теоретико-методичні аспекти розвитку емоційного інтелекту молодших школярів у процесі соціально-психологічного тренінгу.....	229
Шпак С.Г. Особливості виникнення стресу у дітей молодшого шкільного віку.....	234
Яцюк Н.О. Проблема моральної рефлексії у сучасній психології	238
<i>Відомості про авторів</i>	243

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць

Випуск 7

Упорядники:

проф. Павелків Р. В., проф. Корчакова Н. В.

Науково-бібліографічне редагування:

наукова бібліотека РДГУ

П-86 **Психологія: реальність і перспективи:** зб. наук. пр. Вип. 7 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова ; ред. кол. : Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова, В. І. Безлюдна. – Рівне : РДГУ, 2016. – 249 с.

УДК 159.9+316.6